

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Yüz sekizinci içtima

4. XII. 1336 Cumartesi

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Zaptı sabık hulasası	187	Ankara muallimlerinin grev ilân eylemelerinden dolayı Maarif vekâletinden istizahı	187:188,202:219,220:221
2. — Azayı kıram muamelâtı	189	2. — Bursa mebusu operatör Emin Beyin, şimendiferler hakkında Nafia vekâletinden sual tavriri	189
1. — Saruhan mebusu Reşat Beyin mansuuiyetine dair Divanı Riyaset kararı	189	3. — Kütahya mebusu Cevdet Beyin, Ankara muallimlerinin grev ilân eylemelerinden dolayı istizahı, Tokad mebusu Rifat Beyle rüfekasının, Tokattaki mekteplerin henüz açılmaması esbabının beyanına dair sūali, Ertuğrul mebusu Mustafa Kemal Beyin, Menbaı Füyuzat mektebinin bu ana kadar açılmaması esbabının beyanına dair suali, Lâzistan mebusu Esat Beyin, maili inhidam bir halde bulunan Ravzai Nisvan mektebinin tamir edilmemesi esbabının sorulmasına dair suali ve Maarif vekili Dr. Rıza Nur Beyin şifahi cevabı	202:219,220:221
3. — Lâyhalar	188	8. — İntihaplar	188
1. — Şûrayı devlet teşkili hakkında kanun lâyhası	188:189	1. — İstiklâl mahkemeleri dördüncü âzalıkları için yapılan intihap	188,199,202,212,221
4. — Teklifler	189	9. — Muhtelif evrak	199
1. — Adana mebusu Zekâi Beyin, İstiklâl mahkemeleri kanununa bir madde ilâvesi hakkında teklifi kanunisi (2/154)	189	1. — Azerbaycan Şûralar Cumhuriyetinin hediyesi olan gümüş takımlarını Meclise ihda eylediğine dair Kâzım Karabekir Paşadan mevrut telgraf	199
2. — Mersin mebusu Yusuf Ziya Beyin, at, araba, otomobil ve saireden vergi ahzı hakkındaki teklifi kanunisi (2/149)	189	10. — Beyanat	199
5. — Tezkereler	189	1. — Hariciye vekâleti vekili Muhtar Beyin, Ermenistan'la aktedilen sulh esatına dair beyanâtı	199:202
1. — Şer'îye vekâleti bütçesine zama-im icrasına dair Şer'îye vekâleti tezkeresi	189		
6. — Tavrirler	189,219		
1. — Siverek mebusu Mustafa Lûtfi Beyin, Siverek sancağının müstakil liva haline ifrağına ve Karakeçi ve Bürhan nahiyelerinin kazaya tahviline dair tavriri	189		
2. — Hâkkâri mebusu Mazhar Müfit Beyle arkadaşının, Hâkkâri ahalisine altı bin lira itasına dair tavriri	189:190		
3. — Hâkkâri mebusu Mazhar Müfit Beyle arkadaşlarının, muallimlerin tahakkuk etmiş matluplarının tesviyesi için tahsisatı munzamına istenilmesine dair tavriri	219:220		
7. — Sualler, istizahlar ve cevapları	187,189,202		
1. — Kütahya mebusu Cevdet Beyin,			

dık Beyin teklifi de (Yüz yirmi üç kariyeyi muhtevi olan Mecitözü kazasına yalnız Şeyh Mustafa nahiyesi merbut olarak kemafssabık kaza halinde idare edilecektir) diyor. Mütalâa bundan ibarettir.

MUSTAFA B. (Tokad) — Heyeti Vekilenin aksine.

REİS — Dahiliye encümeni Mazbata muharriri Bey lütfen buna dair bir izahat verir misiniz?

VEHİBİ B. (Karesi) — Efendim, bu teklif esasen Hükümetin asayiş noktai nazarından gösterdiği lüzum üzerine kabul edilmiştir. Hükümet cevap versin.

OPERATÖR EMİ NB. (Bursa) — Şu halde efendim, encümene gitsin tekrar.

SİDDİK B. (Çorum) — Evet encümene gitsin, izahat verelim.

REİS — Beyefendiler, Sıddık Bey şu maddei kanuniyenin birinci maddesinin tadiline dair bir tahrir veriyor. Bu tahriri kabul buyuruyor musunuz? (Kabul sesleri). Kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Kabul olundu. Tekrar Dahiliye encümenine gidecek.

4. — *Giresun, Tirebolu ve Ordu kazalarından mürekkep bir müstakil liva teşkiline dair kanun lâyihası ve Dahiliye ve Muvazenei maliye encümenleri mazbataları*

REİS — Efendim, geçen gün müzakere edilmişti. Giresun ve Ordu teşkilâtı mülkiyesine ait lâyihaî kanuniye var, onu okuyacağız.

MUSTAFA B. (Karahisar şarki) — Reis Bey söz istiyorum.

REİS — Efendim, şimdi Hüseyin Bey, Memduh Bey söz istediler.

TUNALI HİLMİ B. (Bohu) — Reis Bey, ilk sözü ben istedim.

REİS — Görmedim affedin Hilmi Bey. Daha başka var mı?

VEHİBİ B. (Karesi) — Efendim, encümeden gelen maddeler bir kere okunsun da ondan sonra.

(Kâtip Dahiliye encümeninden gelen mazbatayı okudu):

(Giresun merkezi olmak üzere Trabzon vilâyetine tabi Tirebolu, Görele kazalarıyla Karahisarşarki'nin Malık kırık nahiyesinin merkeze ilhakı suretiyle Giresun kazasının, merkezi Ordu olmak üzere Samsun livasına merbut Fatsa, Ünye kazalarıyla Karahisar şarki'ye tabi Mes'udiye kazalarının ilhakı suretiyle Ordu kazasının da kezalik müstakil liva halinde idaresi tensip edilmiş olmakla mevaddi âtiye Heyeti umumiyyeye arz olunur.

(Muvafık sesleri).

MUSTAFA B. (Karahisar şarki) — Efendim, bu Giresun ve Ordu'nun ayrı, ayrı birer sancak teşkilî pek münasiptir. Buna itirazımız yoktur. Esasen her ikisi de mühim kazalar. Behe-

rinin yüz bin, iki yüz bin nüfusları vardır. Ondan sonra Görele, Tirebolu kazaları da ilâve edilerek iki yüz bin nüfusu müteaviz ediyor ki, bugün ekseri sancaklarımızdan nüfusca zengindir. Bu iki kaza ile beraber nefsi Giresun asıl cesameti ile onlara munzam, beleğan mabelağ sancak teşkiline kâfi iken şimdi Karahisar şarki'den Kırık nahiyesinin de Giresun'a raptı teklif edildi. (Kırık) nahiyesi esasen Karahisar şarki'ye merbut iken bilâhara bunu Giresune raptettiler. Olmadı, geginemediler. Nihayet istihamatta bulundular. Tekrar Giresun'dan fekiyle Karahisar şarki'ye raptolunmuştu. Şimdi yine döndürüp Giresun'a raptetmek doğru değildir.

MUSTAFA B. (Tokad) — Karahisar'a kaç saattir?

MUSTAFA B. (Karahisar şarki) — Karahisar şarki'ye yakın ve hem ova yüzündedir. Yani köylerinin ekserisi deniz yüzünde değil, ova yüzündedir ve bu münasebetle Karahisar'la münasebettardır. Yayılları da keza öyle. Şimdi bir ihtiyaç üzerine Giresun'a raptolunursa bu ihtiyaç yoktur. Giresun için iddiam bundan ibarettir. Zaten Karahisar şarki esasen 130 bin nüfustan ibaret bir sancaktır. Nefsi Giresun kadar cesameti yoktur. Şimdi bundan bir nahiyenin alınması ve bir de Ordu kazasına verilmek üzere Mesudiye kazasını Karahisar şarki sancagından tefrik etmek onu mahvetmek demektir. Bu bedbaht sancak zaten Ermenilerin iğtişasından dolayı külliyyen yanarak iki yüz haneli bir yer kalmıştır. Bu bir daha nasıl kendisini idare eder? Nasıl mektep açar? Nasıl idare-i hususiye teşkil eder? Bunlardan birini ihya edelim derken ötekilerini batırmak mı lâzımgelir? Biz onlar olmasın demiyoruz. Ötekilerin nüfusu iki yüz bine varıyor. Ünye, Fatsa, zaten yüz altmış bin nüfusu olan Ordu ile beraber olduğu halde Mükemmel bir sancak teşkil edip dururken Karahisar şarki'den esasen doksan bin, yüz bin nüfusu olan bir kazayı alıpta o sancaga vermede ne mâna vardır? Onu zengin Ordu'ya vermenin muhassanatı nedir? Bunu yaptırın mecburiyet nedir? Hazineye mi istifade vardır, millete mi? Ben oranın mebusuyum. O ahalinin vekiliyim. Ben istemiyorum. Kendim de bizzat Mesudiyeliyim. İstemiyorum. Ben ilelebet Karahisar'a merbut kalmak istiyorum. İcaz maslahat da bunu iktiza ediyor. Mademki Karahisar'a bir sancak masrafı verilecek, bu sancagin nisfi olan bir kısmının bölünerek zengin olan Ordu'ya zammından ne fayda olur canım? O tarafı ihya edip de öbür tarafı mahvetmek lâyük mü? Bunu ne kadar arzetmiş isek yine olmadı. Ordu'nun Giresun'a ilhakı ne kadar münasebetsiz ise - ki işte anladılar, Encümen de anladı - bu da, Hüda bilir o kadar münasebetsizdir. Böyle olmakla beraber Mesudiye kazası ahalisi bin beş yüz metre irtifada, ka-

rada oturuyor, Ordu ise sahilde. Ordu'ya, sahile katırcılıkla, yahut yolculukla giden ahaliyi; kendini muhafaza edemiyerek hava çalıyor. Hüda bilir ekseri Ordu'ya gidip gelenlerde ve fiyat hâsıl oluyor. Zinhar Mesudiye kazasının Karahisarı Şarki sancağından feki irtibatıyla Ordu'ya ilhaki bir menfaat temin etmeyeceği gibi Karahisarı Şarki'yi de mahvediyor demektir. Bunun için biz Mesudiye ahalişi bunu istemiyoruz. Binaenaleyh Karahisarı Şarki'de ipkasını arzu ediyoruz. Teklif ediyoruz. Ne ise faydasını Encümen gösterebilir.

HÜSREV B. (Trabzon) — Dahiliye encümeninde mazbata yapılırken buldum. Ordu ile Giresun'u ayrı ayrı birer liva haline koydular ve Ordu'ya Mesudiye'yi raptettiler. Şüphesiz Giresun zenginleşecek, ahalişi zaten sahile alışkın olduğu için istifade edecek. Ordu, Fatsa, Ünye, Mesudiye kazalarını alıyor. Giresun'a Tirebolu ve Görele kalıyor. Halbuki bu muharebede Tirebolu, gerek kara ve gerek bahri toplarla harap olmuştur. Giresun'un mevkiî içeride idi. Onun için Giresun'un mesahai sathiyeye büyük görünmüş olması hasebiyle haritada en mühim olan gövdenin mahvolması üzerine zayıf bir liva kalmıştır. Halbuki Trabzon'un malîmu âlileri Of, Maçka, Sürmene gibi bir çok kazaları vardır. Haritaya bakarsanız görürsünüz, (Hörs) dağları vardır. (Hörs) dağları evvelâ şarktan gelerek şimale tevelihi istikamet eder. Karadağ silsilesiyle büyük bir silsile cibal teşkil eder ve iki versane ayrılır. Bunun şarki Trabzon'dur. Garbi Giresun'dur. Topoğrafikman böyledir. Of için Vakfikebir biraz uzak görünürse de bu vaziyet coğrafya ve topoğrafya itibariyle bendenize Tirebolu'nun harap olmasına mukabil Vakfikebir'in Giresun'a ilhaki daha muvafıktır kanaatindeyim. Yalnız bir silsile vardır, Vakfikebir'in bir çok cenup köyleri vardır. Bu köyler ahalişi (Hörs) dağlarının geçiyollarından doğrudan doğruya Trabzon'a geçerlerken kendilerini Trabzonlu addederler. O zaman bu köylülere gadretmiş olacağız. Esasen bunlar fındığı da Giresun'a satıyorlar. Onun için bendeniz Vakfikebir kazasının Giresun'a yakın olan köyleriyle beraber Giresun'a raptedilmesini ve Polathane ile alâkadar olan köylerin de bittefrık Trabzon'a bırakılmasını teklif ederim. İkiye ayırmalı. Bu suretle Giresun'a hem ticareti itibariyle bir vaziyeti mahsusa vermiş olacağız, hem de Of, Sürmene, Maçka gibi kazalar da kuvvetli kalmış oluyorlar. Binaenaleyh Vakfikebir'in, yalnız cenup köyleri Polathane'ye ait olmak şartıyla, Giresun'a rapti icabeder.

MEMDUH B. (Karahisarı Şarki) — Efendiler, yeni yapılan teşkilâtı mülkiye dolayısıyla bendeniz öyle zannediyorum ki sırf âsayaşe taallük etmek noktai nazarından yeni yeni vaziyetler karşısında kalıyoruz. Bunun için Mesu-

diye kazası hakkında ve âsayaşe hakkında bendeniz bazı şeyler söyleyeceğim. Hakikaten Dahiliye encümeninin teklif ettiği ve hile Mesudiye kazasının Ordu'ya verilmesi gayet muvafıktır. Evveliminde âsayaşe noktai nazarından burası bunların kendi hülyalarınınca (Pontüs) Hükümeti dedikleri bir parçadır, o parça gayet dağıktır ve ahalişi de hemen hemen (Pontüs) hülyalarını kendilerine bir meslek edinmişlerdir. Fakat aynı zamanda bu havalide bulunan ahalinin bir kısmı Ordu kazasında, bir kısmı Mesudiye kazasındadır. Halbuki Ordu kazasıyla Mesudiye kazalarının ayrı ayrı vilâyetlere mensubiyetleri dolayısıyla Mesudiye kazasında vukuagelen herhangi bir hâdisenin failleri veyahut herhangi bir cinayetin failleri Ordu kazasında aranmak için pek çok dolayık yollardan gitmek icabettiğinden ve merasimi mülkiyeye tabi olduğundan bu yüzden gerek adliye ve gerek diğer hususatta yapılacak takibat akamete duçar olmaktadır. Sanien bu Mesudiye kazasının aynı zamanda umran ve terakki itibariyle yine Giresun'a verilmesi muvafıktır. Zira Karahisarı Şarki'ye Mesudiye kazası dört günlük olduğu gibi Mustafa Bey biraderimizin buyurdıkları gibi değildir ve vaziyet bilâhare fenalaştı. Geçenlerde arzettiğim ve hile, Mesudiye'den geçen ve Sivas'ta nihayet bulan şose de az bir tamir ile merkezi liva olacak olan Ordu'ya derhal raptedilebilir. Bu itibarla Mesudiye'nin gerek âsayaşe noktai nazarından, gerek umran noktai nazarından istikbali fevkalâde iyi olur. Bu cihette Mesudiye kazasının, Dahiliye encümeni mazbatasına ve hile, Ordu'ya ilhakını arz ve teklif ediyorum efendim.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Efendim, bu sabah bir telgraf aldım, Of ahalişi bütün samimiyeti kalpleriyle şükranlarını nasıl takdim edeceklerini bilemiyorlar. Evvelki gün aldığım telgrafta âdeta isyan şeklinde bulunuyorlardı. Gerek Heyeti celileye, gerek Encümene Ordu'lular namma ben de şu kürsüden teşekküratını takdim etmekle müteselli ve müftehirim.

RAGİB B. (Kütahya) — Daha olmuş bir şey değildir.

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Liva meselesi için bir şey söyleyecek değilim, arkadaşlarım izah ettiler. Efendiler, bendenizin teşkilâtı idariye noktasından memleketimizce tatbik edilecek bir düsturum vardır. Onu arzetmek istiyorum. Göl kenarlarında, ırmak kenarlarında, deniz kıyılarında teşkil kılınacak nahiyeler, kazalar, livalar, vilâyetler daima müstakil şekilde, bilhassa Karadeniz ve Akdeniz etrafında âdeta bir şerit halinde memleketi kuşatmış bulunmalıdır. Dahile doğru ne kadar ilerlerse, memleketin sahilden beklediği envarı medeniyet, envarı iktisadiye ve saire dahiline zor akar. Binaenaleyh sözümü kısa kesiyorum. Ordu ka-

zası gayet küçük olsa idi bile Mesudiye kazasının ona ilhaki katiyen idare ve iktisat, bilhassa, evet bilhassa teşkilâtı idariye noktasından hence muvafık değildir.

MUSTAFA B. (Karahisarî Şarki) — Karahisarî Şarki sancağını silmeli haritadan.

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Mustafa Beyi takdir etmekle beraber noktai nazarımı arz edeyim:

Ben zenginlik fakirlik tanımam. Sırf memleketi zenginleştirecek, ahaliyi refah ve saadete isal edecek esbab taharrisinden başka bir şey bilmem. Tasavvur buyurunuz ki daima su kenarlarında, deniz kenarlarındaki vilâyet ve livaların merkezleri mutlak surette sahilde bulunmalıdır. Şimdi Ordu'dan kalkıp Mesudiye'ye gidecek olursanız Ordu'nun Mesudiye'ye olan hududu yirmi üç saat sürer, hattâ yirmi dört saat sürer. Beis yok efendim.

MUSTAFA B. (Karahisarîşarki) — Yirmi sekiz saattir.

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Rica ederim Mustafa Bey zamoderim sizi müdafaa ediyorum. Huduttan içeri on iki saat devam ediyor. Demek oluyor ki bir mesudiyeli otuz altı saat mesafe katederek sahile gelecektir. Mustatil dediğim şekilde teşkil edilecek bir liva veya bir nahiye alınrsa, 124 saatlik olsun, bir kayığa, bir yelkene atladığımız zamanda 125 saatlik mesafedeki bir yeri bendeniz 4 saatte katederim. Fırtınalı zamanda başka. Fakat fırtınalı zamanlara mukabil Mesudiye dağlarının, Ordu dağlarının karlarla mestur olduğu zamanları da düşününüz.

MEMDUH B. (Karahisarîşarki) — Asayiş mahalliyeyi de düşün bir kerre.

TUNALI HİLMİ B. — Mücahede ahali ahalinin tabiatı itibariyle arazinin tabayii itibariyle bu nispetin artmasıdır. Ordu kazası ahali tamamiyle bir başka tab, bir başka ahlak tabdır. Mesudiye kazası ahali büsbütün başka türdür. Maamafih bendeniz buraları kati surette derin derin açmağa hacet görmem. Çünkü esasen bütün kanaatıma bu teşkilâtı hususiye bugün hence zevaitten maduttur. Madam ki teşkilâtı umumiyeye ile meşgul olacağız, bunları zamanı ortaya sürmek, ıslahat değil, biran evvel asayiş temin etmek demektir. Şu halde Efendiler madam ki meselenin ruhunu asayiş temini meselesi teşkil ediyor, şu halde mümkünse elinizden gelirse yalnız Ordu kazasından ibaret bir liva teşkil edelim. Halbuki şimdi haber aldım, bendeniz Fatsa ile Ordu'yu çok görürken, müstakillen Ordu'nun idare edilmesini terviç ederken birde şimdi ne işideyim, Ünye'de ilâve edilmiş. Halbuki Mesudiye'yi çok görüyordum. Teşkilâtı idariyede nazarı itibara alınacak nüfus değildir Beyefendiler, vüsati idaredir. Bir jandarmanın buradan kalkupta nakadar mesafe katedeceğini, bir valinin bura-

dan kalkıpta can kurtarıcı gibi nasıl koşacağını nazarı itibara almalıdır. Şu halde bu kadar büyük bir liva teşkil etmekten ise, o zavallı livaları kendi halinde bırakmak, kendi yağlarıyla kavurmak daha evlâdır. Şu halde iki teklifim var Beyler! Mesudiy ekazası düsturu idareye muvafık olmamak esasınca madem ki içerilere doğru ilerlenmiştir, katiyen evvelki sancağında bırakılmalıdır. Yok bırakılmaz denirse hiç olmazsa Ünye kazası Cauik sancağına terkedilmelidir. Fakat Beyler netice ikiden birinin tercihi lâzımgelirse tercih edilmek lâzımgelen Ünye'dir. Bir kayığa atlarını, Ünye'den Ordu'ya daha çabuk gelirim. Fakat o dağları aşmak, Mesudiye'lere kadar gitmek, Mesudiye'den Ordu'lara kadar gelmek çok müşkül olur.

RAGİP B. (Kütahya) — Mesudiye'den Karahisarîşarki'ye gelmek daha kolay mı?

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Orasını da başka türlü ıslah ediniz efendim, yapalım derken yıkıyorsunuz. Yıkalım derken yapıyorsunuz. Bu münasebetle Heyeti Vekilenin iki noktaya nazarı dikkatlerini celb ederim. Bunu hatıra âeizane kabilinden arz ediyorum. Karadeniz sahilinde tabii maatteessüf koylarımız, limanlarımız, körfezlerimiz yok gibidir. Bunların başkası Polathane, Ereğli limanları oluyor. Halbuki gayetle mühim bir limanımız vardır ki hattâ iki limanımız vardır ki biri Amasra'nın bir güvercinin çift kanadını andıran güzel liman, diğeri (Vona) limandır. Vona limanı. Beyler diyebilirim ki Karadeniz sahilinde ezi fedakârlıkla meydana getirilecek en mühim bir limandır. Binaenaleyh Ordu'lu hemşerilerimin kızuyacaklarını bilseydim ve Heyeti celilenin kabul edeceğini tasavvur eyleseydim Perşembe veya Vona'nın Ordu sancağının merkezi olmasını teklif ederdim. Okadar mühimdir. Binaenaleyh Ordu'lılardan da ilk beklিয়েceğim himmet, Ordu ile Perşembe sancağı arasında süratle büyük ve muntazam bir şose yolunun açılmasıdır. Bendeniz telif ediyorum.

Birinci takririm: Mesudiye kazasının haliyle Karahisarîşarki'de ipkası, hayr onda ısrar edilmiş takdirde hiç olmazsa Ünye'nin terkedilmesi. Fakat mutlak surette teklifim Mesudiye içindir. Diğeri sırf bir ihtiyaç teklifinden ibaret. Efendim bendenizin teklifin (Ünye) ilhak edilsin, fakat Mesudiye kendi sancağında ipka edilsin.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşane) — Bendeniz arazi ve nüfusu mevzu bahis olan kazaları yakinen bildiğim için encümenin teklifini pek muvafık ve mantıklı buluyorum. Gerek nüfus ve gerek varidat ve gerek merkezin vaziyeti coğrafiye ve iktisadiyesi noktai nazarından encümenin teklifi pek muvafıktır. Ordu sancağı mevcut olan livaların onda sekizinden büyük oluyor. Küçük olmuyor. Hüseyin Bey arkadaş-

mız Giresun'un küçük kalacağından bahsile Vakfıkebir kazasının, (Yoros) burnu hudut olmak üzere, Giresun livasına ilhakını teklif ettiler. Bendeniz zannedirim ki Hüsrev Bey arkadaşımız denizden görünüşü nazarı dikkate alarak ve Trabzon'da kalan kazaların çokluğunu düşünerek, Giresun sancığının daha biraz büyümesi maksadıyla bir teklifte bulundular. Gerçi Yoros burnu denizden görünüşte bir faslı müşterek olabilir. Fakat Trabzon merkezine bir saatte gidilir. Trabzon'da kalan kazaların üçünün, dördünün nüfusu, arazileri, varidatı umumi Giresun kazasına ancak mukabil olabilir. Vakfıkebir kazası Trabzon'a Giresun'dan iki derece yakındır. Muamelât ve münasebatı ticariyesi de doğrudan doğruya Trabzon ile dir.

Yalnız şark rüzgârları esipte denizde fırtına olduğu zaman merakibi sagirai bahriye yakında bulunan Giresun limanı ile muamelâtı ticariyede bulunur. Bilirsiniz ki Karadeniz'de bizim sun'î limanlarımız yoktur. Tabii limanlarımız da mahdut olduğuna göre fırtınanın garp-tan, şarktan, şimalden, cenuptan geleceği vaziyete göre ticaret merkezleri merakibi bahriye için iyidir. Yoksa dahilden olan vaziyeti coğrafiye itibariyle Giresun'la Trabzon sancakları arası tamamen fasedilmiş olur ve o silsile ufak bir ivicac ile tamamen tefrik eder. Giresun livası, encümeninin teklif ettiği veçhile tamamen, yani coğrafi bir vaziyette teşekkül etmiş olur. Buyurdıkları gibi Vakfıkebir çok muvafıktır ve Trabzon'a çok yakındır. Yoros burnu ise bir saattir. Giresun zaten Tirebolu, Görele kazalarıyla mürtabit olduktan sonra, arzettiğim gibi, mevcut sancakların onda sekizinden yine büyük olur. Tirebolu kazası muharebe dolayısıyla ufalmıştır. (70) bin küsurdan ibaret olan nüfusu yerindedir. Zaten pek alâ tasdik buyurunuz ki düşman istilâsına mâruz kalan memleketlerin ekserisi harap olmuştur. Fakat bugünkü teşkilâtımız için onun tebdiline sebep ve avamîl teşkil edemez. Encümenin teklifi veçhile en muvafık yolu budur. Bendeniz bunun kabulünü tekif ediyorum.

MUSTAFA VASFI B. (Tokad) — Müzakere kâfidir.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Karahisarısahib) — Efendim teşkilât meselesinde düşünülecek şey memleketin umumi teşkilâtıdır. Böyle gelişmiş bir kazanın bu suretle livaya tahvili memleketin esasatı mülkiyesini daha ziyade karıştırmaktan başka hiç bir netice vermez. Bugünkü vaziyetimizi nazarı dikkate alarak gerek Hükümet gerek Meclisi âliniz kani olmuştur ki memlekette hakiki bir teşkilâtı idare kanunu vücuda getirmelidir ve bunun içindir ki bir Teşkilâtı esasıye kanunıyla Meclisi âliniz günlerden beri meşgul bulunmaktadır. Teşkilât hususunda nazarı dikkate alınacak şey bendenizece arazinin teşkilâtı iktisadiye ve coğrafıyesidir.

Bunlar nazarı dikkate alınarak yapılacak teşkilât hakikaten nafi olabilir. Yoksa arazinin teşkilâtı iktisadiye ve cağrafıyasi nazarı itibara alınmıyarak yapılacak teşkilât, affınıza mağruren söyleyeceğim, her hangi birimizin ferdi teşebbüsü ile husule gelen teşebbüsler, memleketin inkirazından başka bir netice vermez. Görüyoruz, bize teklif edilen şu teşkilâtta Ordu ile Giresun liva oluyor. İki kaza liva haline ifrâğ ediliyor ve bu iki kaza merkezinin yekdiğerine buud mesafesi sahil itibariyle dört saattir efendiler. Birbirlerine yakınlığı dört saatten ibaret olan iki liva teşkil ediyoruz. Eğer bunun birisi memleket için nafi ise diğeri gayri nafidir.

MEMDUH B. (Karahisarısarkî) — Kabul edildi efendim.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Teşkilât ne kadar küçük olursa o kadar nafidir.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Karahisarısahib) — Evet efendim teşkilât ne kadar küçük olursa o kadar nafi olur. Fakat o teşkilâtın nafi olabilmesi için o küçük teşkilâtlarda insanların çok olması lâzımdır.

TUNALI HİLMİ B. — Yalnız Ordu'da altmış bin nüfus vardır.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Karahisarısahib) — Bizim bütün nüfusumuz on beş milyondur. Fransa arazisinin on misli olan koca Türkiyada nüfus bu kadar azdır. Bu teşkilât kendilerinin de itiraf ettiği veçhile biraz da arazi meselesidir. Araziyi nazarı dikkate almak, oradaki nüfusu nazarı itibara almak meselesidir. Yoksa koca bir arazide nüfusu olmayan bir yerde teşkilâtın hükmü yoktur elbette nüfus lâzımdır. O memlekette yaşayan insanların nüfusu o kazayı liva halinde idare etmeğe kâfi gelmelidir ki orada liva yapılsın. Sonra bir liva yapılması demek, para meselesi demektir.

Biz her gün yeni yeni tekâlifli maliye karşındabuluyoruz ve o vakit diyoruz ki; bu milletin hali kalmamıştır. Artık bu kanunlar fazladır, binaenaleyh bu parayı nereden vereceğiz? Şimdi bu teşkilâtı yaparken düşünmeliyiz efendiler. Vehbi Efendi Hazretlerinin de buyurdıkları veçhile biz masarifat hususunda mümsik olmalıyız ki varidat meselesinde Maliye vekilinin teklif ettikleri kanunları reddedebilelim. Biz böyle muttasıl her teşkilâtı, her şeyi kabul edip dururken Maliye vekili de elbette memleketin varidatı iktisadiyesini kurutacak tekâlifte bulunacaktır.

NAFİZ B. (Canik) — Kuruttu zaten.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Devamla) — Dahilen daha ziyade zâfiyete uğramamak için daha seri olacağız. Onun içindir ki yapılacak bu gibi teşkilâtlarda - bendeniz şu veya bu kazanın aleyhinde olarak söylemiyorum - Memleketin umumi

teşkilâtı esasîyesi yapılmıya kadar memleketin hiç bir yerinin yeniden liva veya kaza haline ifrağ edilmemesi taraftarıym. Hükümet şimdiden harita üzerinde nerelerde teşkilât yapılmak lâzımdır, nerelerin liva olması lâzımdır ve nerelerinin liva merkezi olması lâzımdır, bunları tâyin eder, esaslı bir teşkilât ile huzuru âlinize gelir ve o zaman o kanunu Meclisi âliniz kabul edecek ve Meclisi âlinizden öyle bir kanun çıkacak olursa memleketin teşkilâtı esasîyesi hakikaten husule gelmiş olur.

Bu gün öyle livalar vardır ki hakikaten liva olmağa şayan değildir. İktisadiyat itibariyle, teşkilât itibariyle kendisine merbut olan bir kazanın liva olması lâzımgelir. Vaktiyle orası liva olmak lâzımgelirken hâlâ da öyle gidiyor. Geçenlerde meselâ Burdur livasını müstakil bir liva haline ifrağ ettik. İstirham ederim. Burdur'u bilenler varsa söylesinler. Burdur müstakillen kendisini idare edebilecek bir halde midir? Burdur vaktiyle müteaddit müracaatlarla masarifatını kendisi tediyeye etmek şartıyla İsparta'dan ayrılmıştır. Bu suretle kaza halinden liva haline inkilâp etmiştir. Sonra İsparta müstakil liva oldu diye orası da teşebbüs ederek, Burdur mebusları da teşebbüsatta bulunarak müstakil liva oldu. Yarın her taraf birer müstakil liva halinde, vilâyet halinde teşekkül edecek, hangi bütçe ile bunu tesviye edeceksiniz? Hangi memur ile idare edeceksiniz? Bilmiyorum. Binaenaleyh bendeniz esas itibariyle bunun reddi taraftarıym.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, evvelâ Şükrü Bey biraderimize cevap vereceğim. Pekâlâ bilirler ki Afyonkarahisar Bursa'dan ayrıldıktan sonra inkişaf etmiştir. Eğer Ordu'nun, Giresun'un vaziyetini bilmiş olsaydı her halde aleyhinde idarei kelâm etmiyecekti. Sonra Karahisarşarki mebuslarından Mustafa Bey Mesudiye kazasının ayrılmamasını, yine Karahisarşarki mebuslarından Memduh Bey Mesudiye kazasının ayrılmamasını muvafık gördüler. Bendeniz de iki üç gün evvel Karahisarşarki mutasarrıfından aldığım bir mektubun mealini arzedeceğim ki mektubu getiren de elyevm samim meyanındadır. Mutasarrıf bey kazanın vüsatından ve inzibatının temin edilemediğinden bahsediyordu ki şu halde Memduh Bey biraderimizin fikirleri daha musiptir. Mesudiye kazasının Encümenin teklifi veçhile Ordu'ya ilhakını teklif eylerim.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim, şimdi arkadaşlarımızın itirazatını hulâsa edecek olursak mesele iki noktaya inkisam ediyor. Birisi teşkilâtın tarzı ierasına, diğeri teferrüatına aittir.

Arkadaşlarımızdan bazıları böyle rast gele teşkilâtın muvafık olmadığını ve umumî bir teşkilât yapılmasını arzu ediyorlar ki buna En-

cümenimiz de iştirak ediyor. Teşkilât namıyla bugün malûmu âlileridir ki liva halinde teşkil ettiğimiz sancaklara ister sancak namını veriniz, ister vilâyet teşkilâtını ipka ediniz, ister hem liva hem vilâyet yapınız, vilâyet salâhiyet ve nüfuzunu havidir, vezaif ve hukukunu haizdir. Binaenaleyh bir vilâyeti idare etmek, bir vilâyetin idaresini temin etmek, binnefis bir mahallin idarei mahalliyesini düşünmek, arazisini değil, aynı zamanda varidat meselesidir. Şu takdirde teşkil edilecek vilâyetin nüfusu çok olmakla beraber varidatı az olursa fayda yoktur. Arazisi çok olup nüfus olmazsa onun da faydası yoktur.

Hulâsa nukatı nazarı tetkik ederek, iktisadi ve coğrafi vaziyetleri de nazarı itibara alarak teşkilâtın yapılmasında Encümenin şu cihetlere iştirak ediyor. Fakat yedi yüz, sekiz yüz bin nüfusu havi olan Trabzon sancagının, ahvali hâzırada iktisap ettiği ehemmiyet dolayısıyla ikiye taksimi ve memleketin kapılarının daha açık bir surette beklenilmesini iltizamen ve Giresun merkez olmak üzere bir liva teşkili hakkında bir lâyiha geldi. Encümen gerek haritada, gerek nüfus ve varidatı itibariyle meseleyi tetkik etti ve noktaî nazarına muvafık buldu. Heyeti Celilenize geçen defa arzettim. Burada bazı arkadaşlarımızın dermeyeran ettikleri bazı mütalâatı, Ordu'nun merkez ittihaz edilmesini ve ayrıca sancak teşkilini, Heyeti umumiye nazarı dikkate aldığımızdan, Encümen; kendi fikri olmak üzere değil, Heyeti Celilenizin nazarı dikkate aldığı şu teklif üzerine bu teşkilâtı da yaptı ve Heyeti Celilenize takdim etti. Bu teşkilât dolayısıyla Giresun merkez olacak Tirebolu Görele kazaları ile Karahisarşarki sancagının, coğrafi vaziyeti pek muvafık gelen Kırık nahiyesi Giresun'a verilecek, Ordu merkez olacak, Canik sancagının Fatsa ve Ünye kazalarıyla Karahisarşarkinin Mesudiye kazası Ordu'ya merbut olacak. Bu suretle iki sancak, mehmaemken varidatı mütevazın ve nüfus Heyeti umumiyenin arzusuna ve esasa muvafık olabilmek üzere tanzim edilmiş ve Heyeti Celilenize takdim edilmiştir. Burada bir Mesudiye ve bir de Vakfıkebir meseleleri var ki arkadaşlarımızdan Hüsrev Bey Vakfıkebir'in Giresun'a raptını, diğeri bir arkadaşımızın da Mesudiye'nin bu teşkilâtın ihraç edilmesini teklif ediyor. Vakfıkebir harita da manzuru âliniz olacağı veçhile Trabzon'a yakındır, bunu Heyeti Celileniz kabul ederde verirse Encümen bir şey demez. Fakat yakınlığını da nazarı dikkate arzederim.

MUSTAFA VASFİ B. (Tokad) — Ben orada bulundum eanım, Giresun uzaktır.

VEHBİ B. (Devamla) — Sonra ikincisi Mesudiye kazası Karahisar'a belki kilometre itibariyle biraz daha fazla uzaklıktadır.

MEMDUH B. — Fazladır efendim.

MUSTAFA B. (Tokad) — Hayır efendim, Ordu daha fazladır.

VEHBI B. (Karasi) — Ordu daha yakındır. İkinci bir noktai nazardan Ordu Mesudiye'nin iskelesidir. Mesudiye'liler bütün ticari ve iktisadi meselelerde Ordu'ya inip çıkmağa mecburdular. Karahisarı şarkî ile hiç bir münasebetleri yoktur. Halk kendi buğdayını ve emtiai sairesini satmak için Orduya gittiği gibi oradaki işini görüpte gelecektir. Buğdayını satmak için Karahisara gitmek mecburiyetinde olacak ki, (Ezberle söylüyorsunuz sesleri). Müsaade buyurunuz. Buraya çıkar söylersiniz (Gürültüler).

MUSTAFA B. (Karahisarı şarkî) — Ezberle söylüyorsunuz canım. Bildiğin yok oraları. Rica ederim.

VEHBI B. (Devamla) — Birisi Şark diğeri de Şimalde... Asayiş itibariyle Memduh Bey biraderimizin buyurduğuna Dahiliyeden ettiğimiz tahkikatta da kanaat getirdik. Binaenaleyh Mesudiye'nin Orduya raptı ezher cihet muvafık olacaktır. Vona limanı hakkında Hilmi Bey kardeşimizin buyurduklarının nazarı dikkate alınması belki muvafıktır. Fakat biz mevcut kaşabalar için, mevcut halk için teşkilât yapıyoruz. İleride Vona limanı terakki eder, taali erde orada halk çoğalır, tabiatıyla merkez oraya intikal eder. Karahisar'da eğer kendi kendisini besliyemezse Karahisar sancığı için de mevut tabiidir.

MUSTAFA B. (Karahisarı şarkî) — Efendim, bir nokta arzedeceğim. Müsaade buyurun mu? (Müzakere kâfi sesleri) (Gürültüler).

REİS — Kütahya mebusu (Cevdet Beyle Ragıp Beyin kifayet takriri var (Gürültüler). Kifayet takririni kabul edenler el kaldırsın (Gürültüler). (Red sesleri). Müzakere kâfi görüldü. Tadiline dair takrirler var, okunacak:

[Mustafa Bey (Karahisarı şarkî) söz söylemek üzere kürsüye geldiği anda] (Gürültüler). (Devam, devam sesleri). (Kabulden evveldir sesleri).

MUSTAFA B. (Karahisarı şarkî) — Kabulden evvel değil, canım kabulden sonradır. Efendi ehemmiyetsiz görüyorsanız, bendenize değil sencede- ehemmiyetli olması lâzım gelir; zira yedi yüz, sekiz yüz senedenberi sancak olan Karahisarı şarkî bugün bir kaza haysiyetinden daha aşağı bırakılıyor. Buna mecburiyet de yoktur. Hazinenin de bir mecburiyeti yoktur. Ordu kazasını iki üç misli büyütüpte Karahisarı iki misli küçültmenin ne mânası vardır? Rica ederim. İnsaf buyurunuz.

İkincisi ben Mesudiye'liyim. Bizzat Ordu'ya ilhak edilen kaza ahalisindenim. Memduh Bey biraderimiz orada altı ay kadar bulundular. Kazanın ahvali ruhiyesiyle Ordu'nun ahvali ruhiyesine vâkıf olmadığı için söz söylüyor. Binaenaleyh burada kürsüde söylenmeyecek benec

şeyler vardır. Ben rica ederim. Bu Mesudiye ile Ordu'nun arayerinde Kümbet dağları vardır ki, aylarca yol işlemez Mesudiye ahalisi öyle mahsur mu kalacak? (Çok doğru sesleri). (Niçin mahsur kalsun sesleri). Ondan sonra Vehbi Beyefendi, iktisat noktasından, bilmem neden bahsettiler. Mesudiye buğdaylarının Ordu'ya gideceğini söylediler. Maatteessüf hiç haberleri yok. Ömründe hiç bir okka buğday Mesudiye'den Ordu'ya gitmez. Ancak emvali tüccariye gelebilir. Maamafih o her vakitte olabilir, fakat o, kazamızın Orduya raptına hiç bir vakit sebep teşkil edemez. Binaenaleyh ben Heyeti âliyei muhteremeden istirham ederim. Mesudiye'nin kemakân Karahisar'da ibkasını rica ederim. Maamafih efendiler rica ederim ahaliye doğru, halka doğru diyoruz, biz halkın mebuslarıyız. Arzettiğimiz bir hakikatin hilâfında hareket edipte bir sancığı mahvetmekte ne mâna vardır? Rica ederim.

MEMDUH B. (Karahisarı şarkî) — Daha iyi olur.

MUSTAFA B. (Karahisarı şarkî) — Sen bilmezsin efendi. Sen bir mebusun. Yanına bir eş bul. Burada dört mebus var, jandarma mülahızlığından mebus olup da buraya geldin.

B. M. Meclisi Riyaseti Celilesine

Ordu sancığına Mesudiye kazasının ilhak edilmemesini teklif ederim.

Bolu
Tunalı Hilmi

(Kabul, kabul sesleri).

REİS — Kabul olunmuştur.

BİR MEBUS B. — İkinci takriri geriye alalım.

MUSTAFA VASFI B. (Tokad) — Amma ne sevindin.

VEHBI B. (Karesi) — Efendim, Mesudiye kabul edilmeyince Ordu'dan da vazgeçin. Böyle keyfi iş olmaz efendim. Nasıl olur? Giresun'dan vaz geçersiniz.

Riyaseti Celileye

Giresun ve Ordu'nun ayrı, ayrı birer liva halinde teşekkülüne nazaran gayet büyük ve ticaretgâh olan Ünye'nin Ordu'ya raptına karşı Giresun livasına da Vakfı kebirin ilhakı zarureti vardır. Çünkü Tirebolu Harbi umumide Rus kara ve deniz toplarıyla harap olmuştur. Görele ise gayet ufak, âdeta köy gibi bir kazadır, bu sebeple Vakfıkebirin Giresun livasına ilhakını teklif ederim.

Trabzon mebusu
Hüsrev

REİS — Hüsrev Beyin takririni kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul olunmadı.

DAHİLİYE VEKALETİ VEKİLİ Dr. Adnan B. (İstanbul) — Efendim, Vakfıkebir'i de Giresun'a raptetmek için bir takrir mevzuubahs oluyor. 'Bu Vakfıkebir Trabzon'a gayet yakındır... (Reddolundu sesleri).

REİS — Adnan Beyefendi reddolunmuştur.

Riyaseti Celileye

İdare teşkilâtında nazara alınacak şey memleketin teşkilâtı coğrafya ve iktisadiyesidir. Bu ise memleketin umumî bir surette teşkilâtının icrasına değin gelişi güzel bir çok kazaların livaya kalbi doğru olmadığından reddini teklif eylerim.

Karahisar mebusu
Memet Şükrü

(Red, red sadaları).

REİS — Kabul olunmamıştır efendim.

Kütahya mebusu Cemil Beyin takviri var, okunacak dinliyelim:

Riyaseti Celileye

Ordu kazasının yüz elli bin nüfusu ihtiva etmesine ve Canik sancağından iki kazanın fekki irtibatıyla Ordu sancağına ilhak edilmesine karşı bir de Karahisar şarki'nin Mesudiye kazasının Ordu'ya ilhaki suretiyle livai mezkûrun iktisabı esasnet ettirilmesinde isabet olmadığından Mesudiye kazasının kemafissabık Karahisar şarki sancağında ihkasına karar verilmesini teklif eylerim.

Kütahya mebusu
Cemil

(Aynı, red sesleri).

MALİYE V. FERİD B. — Efendim, esas maddeyi kabul etmeden evvel Heyeti âliyenize Maliye vekili sıfatıyla bir şey arzedeceğim. Malûmu âliniz kanun tanzim edilirken bu muhtelif livaya haline gelen kazaların ahali muhteremesinin bu hususdaki teberrüatı kanuna konamaz. Bu cihetle konmamıştır. Mazbatalarla mazbut ve kendileri müteahhitdirler ve bütçemize onların teberrü ettikleri miktar tediye edilmedikçe teşkilât inkânî yoktur. Binaenaleyh Heyeti âliyenizin müsaadesi olmadıkça, yani bu teberrüat yapılmadıkça bendeniz havalelerini veremem.

SÜLEYMAN SİRRI B. (Yozgad) — Parayı veren düdüğü çalar.

HASAN FEHMİ B. (Gümüşane) — Müsaade buyurur musunuz? bir kelime söyleyeceğim. Ordu ahali Hükümete karşı iki senelik liva teşkilâtının masrafını kabul ve tediye edeceklerini taahhüt ettiler ve bu, esbabı mucibe mazbatasına da derecedildi (Gürültüler). Bu ahali taahhütlerinde sabit kalacaklarını söylediler.

SÜLEYMAN SİRRI B. (Yozgad) — Parayı verirler, sonra havalesini veririz.

HASAN FEHMİ B. (Devamla) — Asıl teşkilâtı iktiza ettiren sebep ahalinin taahhüdü değil, idari bir zarurettir ki, Heyeti Vekileyi bunu yapmağa sevketmiştir. Fazla olarak ahali mahalliye de masarife muavenet şeklinde taahhütte bulunmuşlardır.

NAFİZ B. (Canik) — Ordu için hiç bir sebep yoktur.

MALİYE VEKİLİ FERİT B. — Gerek Giresun, gerek Ordu'dan Dahiliye vekâleti Celilesine gelen telgraflarda bu taahhüdatta bulunmuşlardır ve bu taahhütleri esas ittihaz edilerek, zaten Aksaray livasında da kabul edildiği ve hile, kabul edilmişlerdir. Şimdi tabii müteahhitdirler. Bendeniz bunun bir seneliği, iki seneliğini taahhüt ettikleri ve hile teberrü etmedikçe havalelerini katiyen vermem. Maamafi, Heyeti Aliyeniz derse ki, hiç almadan yapınız, bendeniz veririm, fakat madam ki taahhüt etmişlerdir, bir seneliğini oraya tevdi etmelidirler. Bendeniz bu kanaattayım.

MUSTAFA VASFI B. (Tokad) — Doğru, doğru Maliye vekilinin sözü doğrudur.

REİS — Efendim, maddeler okunuyor, dinliyelim.

NAFİZ B. (Canik) — Efendim, tenvir edilecek bir nokta var. Bu taahhüdü katiyen mahiyeti kanuniyesi yoktur, Katiyen bir kimseye beş para alınmaz. Ya parayı Devlet vermedir, yahut oraları liva yapmalıdır. Mahiyeti kanuniyesi yoktur. Yarın parayı vermezlerse kimse gidip mallarını haczedemez.

MALİYE VEKİLİ FERİT B. — Efendim, teklifi kabul edecek olursanız, tediye edilmesi muhakkak. Ona şüphe etmeyiniz. Siz yalnız teklifi yapınız.

MADDE 1. — Merkezi Giresun olmak Tirebolu, Görle kazaları ile Karahisarşarki sancağına merbut Kırık nahiyesi ilhak edilmek üzere (Giresun müstakil livası teşkil edilmiştir).

(Kabul, kabul sesleri).

REİS — Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul olunmuştur efendim.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Gerek zaruret itibarıyla ve gerek vaktin nakit olması itibarıyla müstaceliyetle tahtı karara alınmasını teklif ederim.

BİR MEBUS B. — Zaten müstaceliyet kararı vardır.

MADDE 2. — İşbu kanun ahkâmının icrasına Heyeti Vekile memurdur.

REİS — İkinci maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul olunmuştur.

MADDE 3. — İşbu kanun tarihi neğrinden müteberdir.

REİS — Kabul olunuyor mu? Kabul olunmuştur. Efendim, heyeti mecmuasını kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Efendim, Ordu livasının teşkiline dair olan kanunu da reyî âlinize arzedeceğim.

MADDE 1. — Merkezi Ordu olmak üzere Canik sancığına merbut Fatsa ve Ünye kazalarının rapt ve ilhakı suretiyle Ordu müstakil livası teşkil olunmuştur.

REİS — Kabul edenler ellerini kaldırsın... Kabul olunmuştur.

MADDE 2. — İşbu kanun ahkâmının icrasına Heyeti Vekile memurdur.

REİS — Bu maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

MADDE 3. — İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

REİS — Üçüncü maddeyi kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Efendim, heyeti mecmuasını kabul edenler ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Efendim, Müdafaai Milliye yani askere kisve ve nakliye olmak üzere üç milyon lira reye konmuş, tâyini esamî ile reyler toplanmış, âra tasnif olunmuştur. Reye iştirak eden (93) zattır. (77) Kabul, (5) müstenkif, (11) redde karşı kanun (77) rey ile kabul olunmuştur.

Efendim bir intihabımız vardır.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Allah muzafferiyet nasip etsin.

REİS — Efendim, ikinci intihabımız vardır. İstiklâl mahkemelerine birer âza intihabı. Nafiz B. (51) rey ile kazanmış, yani rey veren yetmiş dokuz, müstenkif (10), reye iştirak eden seksen dokuz, Nafiz Bey (51) rey kazanmış. Tahsin Bey Maraş (38), Yusuf Bey Denizli (38), Vehbi Bey Bitlis (38), Necip Bey Mardin (29), Hamdi Bey İzmit (27), Sırrı Bey Ergani (26), Hamdi Bey Bilecik (25), Abidin Bey Lâzistan (24), Tefvik Bey Dersim (20), Said Bey Muş (17) rey almışlardır. Ekseriyet kazananlar bunlardır. (Ekseriyeti izafiye olsun sadaları).

Efendim, bu defaki intihap reyî izafi ile olacaktır. Tahsin B. (Maraş), Yusuf B. (Denizli), Vehbi B. (Bitlis), Necip B. (Mardin), Hamdi B. (İzmit), Sırrı B. (Ergani), Hamdi B. (Bilecik).

FEYYAZ ÂLİ B. — Rey alanları okuyoruz.

Tefvik B. (Dersim), Sait B. (Muş), (İki misli olacaktır sesleri).

REİS — Siz tefrik edeceksiniz efendim.

9. — MUHTELİF EVRAK

1. — *Azərbaycan Şuralar Cumhuriyetinin he-diyesi olan gümüş takımlarını Meclise ihda eyle-diğine dair Kâzım Karabekir Paşadan mevrut telgraf*

REİS — Kâzım Karabekir Paşanın bir tel-

grafı var okunacak.. Efendim telgrafı dinliye-lim.

Riyaseti Celileye

Azərbaycan Şûra Cümhuriyeti tarafından fevkalâde vekil İbhubud Şahtatinski vedâ-atiyle yadigar olarak namı âciziye gönderilen bir sandık içerisinde iki düzünelik gümüş takı-mını Meclisi Milliye teberrüken ihda ve tak-dim ediyorum. Arzı hürmet ve tazimat eyle-rim.

Şark cephesi K.
Kâzım Karabekir

(Teşekkür olunur sadaları).

REİS — Teşekkür telgrafı yazarız.

İstizaha karar vermiştiniz. Maarif vekili gelmiştir. Fakat rica ederim on dakika teneffüs yapalım, kâtipler yoruldu. (Devam, devam sa-daları). Ondan sonra Maarif vekilinin istizahrını dinleriz. (Celsei hafiye de vardı. Devam sa-daları). Peki devamı kabul buyuruyor musu-nuz?

10. — BEYANAT

1. — *Hariciye vekâleti vekili Muhtar Beyin, Ermenistanla akdedilen sulh esasatına dair be-yanatı.*

HARİCIYE V. V. MUHTAR B. — Müsaa-de buyurun, Reis Bey söz istiyorum. Efendim, geçen perşembe günü akdolunan celsei hafiye de vâkı olan mâruzatın meyanında Ermenilerle derdesti müzakere olunan Sulh muahedesinin o anda akdedilmekte bulunmuş olduğunu söyle-miştim. Bugün Hariciye vekili olmak sıfatıyla bu sulhun perşembe gecesi saat on ikide akde-dilmiş olduğunu kemali fahrü mübahat ile Heye-ti Celilenize resmen arz ediyorum. (Siddetli al-kışlar). Sulhun bu suretle akdedildiğini tebliğ eden Şark cephesi kumandanı ve Heyeti Murah-hasa reisi Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin gerek Heyeti Vekileye ve gerek Hariciye vekâ-letine göndermiş olduğu telgrafname bugün tebliği resmî suretinde neşredilmiş olmakla be-raber bunun tamamıyla sahih olduğunu, yani resmî bir metin olduğunu temin ediyorum.

Şeraiti sulhiye, imza edilen Sulh ahitnamesi-nin metni katisi ki - İnzayı muhtevidir - Bu he-nüz elimize vâsıl olmamıştır. Tabii bu vâsıl ol-duğu vakit de Heyeti Celilenize berayi tetkik arz ederek muvafık göreceğiniz şekil tahtında tasdik için ruhsatı resmîye istihsal ve talep ede-ceğiz. Fakat müsaade buyurursanız şekli ka-tisi mâlûm olmamakla beraber ona yakın bir şeklin muhteviyatı hakkında bazı mâruzatta bu-lunabilirim:

Bunun birinci maddesi şu surettedir: Bir taraftan Türkiye diğer taraftan Ermenistan